

Fotográfia, antropológia és történelem

A keretek kiterjesztése

Christopher Morton – Elizabeth Edwards, eds.: Photography, anthropology and history. expanding the frame.

Kontextusok

1. Az antropológia, bármilyen változásokon ment is keresztül az évek során, nagymértékben vizualizált tudományág. Ebből adódóan – szándékosan vagy véletlenül – hatalmas fotográfiai örökség halmozódott fel az antropológiai tudás megszerzése kapcsán. A tanulmánykötet célja, hogy e mellé az örökség mellé egy sor olyan antropológiai megközelítést sorakoztasson fel, amelyekkel vizsgálható annak történetisége, módszertani összetettsége és intézményi szerkezete. Nemcsak a kutatás mai fő irányvonalaira összpontosít, hanem több megközelítési módot sorakoztat fel a fotográfia, az antropológia és a narratíva egymáshoz való viszonyának értelmezéséhez is. Azt is vizsgálja, hogy a vizuális korpuszok és módszerek miként járulnak hozzá az általános antropológiai elméletek és gondolkodásmód megismeréséhez.
2. A tanulmányok egyrészt az archív anyagok feldolgozásához nyújtanak különböző módszertani megközelítésmódokat fotográfiai, antropológiai és történeti kérdésvetésekkel, másrészt a fotográfia és az antropológia komplex és nehezen átlátható viszonyát vizsgálják. Olyan módszertani kérdésekre adnak választ, amelyek az egykor az antropológiai vizsgálat tárgyát képező közösségeknek saját fényképeik iránti egyre nagyobb érdeklődéséből erednek.
3. Az 1970-es évektől fokozott érdeklődés jelentkezett a fotográfia mint az antropológiai tudás megszerzésének egyik forrása iránt. Az egyik ilyen legismertebb projekt volt a Royal Anthropological Institute saját archívumára kiterjedő kutatása (Edwards, ed. 1992). Ez a kutatás az antropológiának azt a ma már érthetetlen álláspontját változtatta meg, amely szerint e többségükben 19. századi vizuális forrásai hiteltelenek, megbízhatatlanok, és távol állnak magától a tudományágtól. Az azóta végbement diszciplináris és módszertani szemléletmódbeli változások következtében, valamint a posztmodern gondolkodás térhódítása miatt egyértelművé vált, hogy a fotográfiában rejlő lehetőségek a reflexív elméletek és a diszciplináris tudás létrehozásának fontos területeit világítják meg.
4. E kutatások tárgya és a hozzájuk kapcsolódó archívumok anyaga elsősorban 19. századi gyarmati környezetből származik, következésképpen annak a hatalmi struktúráját tükrözi. A kötet tanulmányai ennek az aszimmetrikus hatalmi struktúrának a statikus modelljét és értelmezését kérdőjelezzik meg. Azonfelül, hogy a tanulmányok többsége valamilyen módon tárgyalja az antropológia, a gyarmatosítás és a fotográfia fogalmi síkjainak metszéspontjait, néhány közülük – mint például Wong (171–192. p.), Bell (143–170. p.) és Wright (223–240. p.) írása – ezeket a metszéspontokat áthatóbban elemzi, teret adva a helyi, őslakos értelmezési módoknak is. A hangsúly a reprezentáció mint önmagáról szóló fogalom helyett a média és az archívum fogalmainak bevezetése által a diskurzus összetettebb terepeire tevődik át. Amint az a kötet egyik szerkesztőjének, Elizabeth Edwardsnek a tanulmányából is kitűnik (67–88. p.), az új elméleti megközelítésmódok, amelyek kihasználják a fotográfiákban rejlő lehetőséget a különböző kultúrák találkozási pontjainak felfedezésére és elemzésére, új narratív tereket, lehetőségeket nyitnak a fotókon szereplők és az antropológia mint tudományág szempontjából egyaránt. Vagyis alapvetően változik meg a fotográfia helye az antropológiai elméletek fejlődésében, és passzív-ból aktív szereplővé válik (Haidy Geismar, 520–563. p.).
5. A vizuális anyagok jelen kötetben szereplő elemzéseinek egyik közös tanulsága, hogy a fotográfiák messze túlmutatnak valóságos tartalmukon, a jelentés szó szerint és átvitt értelemben is a

kép keretein kívül és a mögött rejlik, és szoros kapcsolatban áll a vizuális diskurzus más terepeivel, például az antropológiai filmmel. A kötetben elemzett fényképek vagy gyűjtemények egy része kifejezetten antropológiai szándékkal készült,¹ mások viszont a vizuális terep sokkal tágabb és képlékenyebb határai között, sőt azokon is túl mozognak.² Ezeknek a határoknak a feltérképezése különösen fontos annak a kérdésnek a vizsgálatához, hogy egyes képek miként kaptak antropológiai tartalmat, vagyis hogyan váltak antropológiai fényképpé. Az Edwards által vizuális ökonómiának (*visual economy*) nevezett modell szintén a fényképek jelentésének megformálásában szerepet játszó fogalmi keretek – mint a megalkotás, az elterjedés, a fogyasztás vagy a birtoklás – árnyaltabb értelmezését hangsúlyozza. Ez a megközelítés a fénykép hagyományos, a kultúra egy bizonyos szemszögéből való értelmezésének, egyoldalú olvasatának létjogosultságát kérdőjelezi meg, és a többféle kulturális háttér inspirálta olvasatokat helyezi előtérbe. Edwards módszertani megközelítésének lényege, hogy a fényképek létrejöttének körülményeiben korábban szerepet játszó hatalmi, intézményi és a szereplők közötti kapcsolatokat vizsgálata lehetőséget nyújt a koloniális periférián helyet foglaló képlékeny, diszkurzív viszonyrendszerek kritikai feltárására.

Az archiválás módjai

6. A tanulmányok mindegyikében jelentős szerepet kapnak az archívumok és az archiválás gyakorlata, mivel ebben érhető tetten az antropológia tudományának vizuális öröksége. A kötet szerkesztői két alapvető szempontot követtek a tanulmányok összeállításánál: egyrészt az írások a fényképek antropológiai elemzését és a fényképezés gyakorlatának megismerését helyezik középpontba, ugyanakkor fontosnak tartják egyes archívumok mint komplex kulturális produktumok vizsgálatát is. Ezeknek a szempontoknak a kiemelésére egyaránt találunk alkalmat a saját kultúrából származó, történeti, valamint antropológiai terepmunka során készített archív fotóanyag elemzésekor is. Míg Edwards Angliában a 19. század végén folytatott, értékméltó célzattal végzett fotografiai felmérés mozgalmát vizsgálja különböző angliai archívumokban található fotografiák elemzésével, addig Morton Evans-Pritchard egy azande beavatási szertartásról készített képein keresztül közelíti meg a témát.³ Morton arra is rámutat, hogy az archiválás gyakorlata, a tematikus vagy más rendszerbe való behelyezés miként módosítja a fotók jelentését. Ez nemcsak arra hívja fel a figyelmet, hogy a fényképek a különböző kulturális kontextusokban többféle jelentést is hordozhatnak, hanem arra is, hogy az eddig feltáratlan vagy az archívumok osztályozása által háttérbe szorított jelentések az eddigi berögzült archiválási gyakorlat újragondolásának igényét vethetik fel.
7. A tanulmányok rámutatnak, hogy maga az archívum mint konstruált intézmény miképpen befolyásolhatja az egyes fényképek megértését, és hogyan válhat – reflexív módon – maga is az etnográfiai megismerés tárgyává. Az egyik leglényegesebb kérdés, amelyet mindannyian felvetnek, az hogy milyen módszerekkel tudjuk a fényképet mint közvetlen jelentéssel bíró tárgyat egy olyan komplexebb szempontból értelmezni, amely szerint a jelentést az archívumi gyakorlat, a tárgyak egymás mellé rendelése, osztályozása is befolyásolja. A kérdést másfelől megközelítve: miképpen definiálható maga az archívum, amely tudástár, történelem és a képzelet szüleménye is egyben?

Megközelítések

8. A kulcsfogalmak, mint az antropológia, tudomány és populáris vizuális kultúra összefüggése, az antropológiai terepmunka történetisége, a történeti narratíva közvetítő szerepe, valamint az archívumi gyakorlat kérdései, amelyek egyben Edwards és Morton könyvének szerkezetét is alakítják, egyben a történeti fényképek megközelítésének a tanulmányok által képviselt közös szempontjai is. Az első tematikus fejezet, *A vizuális antropológia történeti megközelítése az antropológia vizuális örökségének szélesebb, történeti megközelítését tűzi ki célul mind a fotografia, mind pedig az antropológiai film szempontjából.* Alison Griffith a 19. század közepéről

származó nyomatokat és térképeket (*mappa mundi*) vizsgál (27–54. p.), és olyan kérdéseket vet föl, amelyek összefüggésben állnak az éppen abban az időben megszülető antropológia tudományának kérdéseivel. David MacDougall szintén a vizuális antropológia történeti gyökereit keresi (55–63. p.), az antropológián belüli mozgóképi gondolkodás kezdeteire összpontosítva. MacDougall szerint az antropológiában a filmes, mozgóképi gondolkodás párhuzamait a 19. századi irodalomban és fotográfiában találjuk meg, amelyek előkészítették a terepet a filmnek mint az idegen kultúrákat ábrázoló domináns közvetítő formának a megjelenéséhez. Mindketten azzal érvelnek, hogy az antropológiai képkészítést, legyen az álló- vagy mozgókép, lehetetlen elszigetelt jelenségként, más vizuális média vagy akár a populáris kultúra ismerete nélkül értelmezni.

9. A következő tematikus egység azokat az *intézményi kereteket* vizsgálja, amelyek elősegítették az antropológiai fotográfiák és fényképgyűjtemények értelmezését. Edwards elemzéséről, amely a 19. század végi etnográfiai értékmentést célul kitűző képekre fókuszál, már a korábbiakban volt szó. A kulturális identitás és reprezentáció történeti szempontból való megközelítéséhez fontos az ilyen tematikájú fotográfiák múzeumi (vagy akár más intézményi) reprezentációban való korai alkalmazásának áttekintése. Ehhez nyújt érdekes példát Aaron Glassnak a kvakiutl hamatsa rítust életnagyságban ábrázoló diorámát elemző tanulmánya (89–116. p.).⁴ Glass nemcsak azokat a kérdéseket veti föl, amelyek arra keresnek választ, hogy miként változik az antropológiának a fotográfiához való viszonya az intézményi keretek és a beágyazottság függvényében, hanem azokat a módszereket is tárgyalja, amelyekkel az antropológiai reprezentáció oldaláról jobban megérthetjük az etnográfiai tudást létrehozó társadalmi gyakorlatot.
10. A harmadik fejezet az antropológiai *terepmunka* vizuális módszertanának területéről gyűjt egybe négy esettanulmányt,⁵ afrikai, pápua új-guineai, japán és német példák alapján. Az antropológia tudománya és a fotográfia közötti hagyományos kapcsolat általában a terepen végzett megfigyelések antropológiai reprezentálásában merült ki. Számos tanulmány foglalkozik azzal a folyamattal, ahogyan ez a szemlélet a tudomány története során változott. Azt mutatják be, hogy miként lehet a fotográfiai gyakorlat és az eközben megszerzett tapasztalat segítségével nyomon követni az antropológiai terepmunkáról alkotott felfogás változását. Az alapvető feltételezés, hogy a kontextus, amelyben a képek helyet foglalnak, nem csupán történeti kereteket és feltételezett magyarázatokat nyújt, hanem a képek olvasásának változatosabb módszereit, új elemzési lehetőségeket is kínál, amelyek az egész antropológiai munka mélyebb megértéséhez vezethetnek.
11. A tanulmánykötet utolsó fejezete, *Óslakostörténetek*, szintén a terepmunkát helyezi előtérbe, de az antropológiai terepmunkának és elemzésnek azt a területét vizsgálja, amely a kutatott népnek, csoportnak a fényképekkel kapcsolatos elvárásaival és a fényképek felhasználási lehetőségeivel foglalkozik. Christopher Wright például antropológiai fotók használatát elemzi a Salamon-szigetek nyugati részén élő simbo népcsoport körében, míg Anita Herle John Layard 1914–1915-ben Malekula (Vanuatu) szigetén készített terepfotóit vizsgálja. Mindhárom tanulmány⁶ arra a következtetésre jut, hogy a különböző kulturális környezetből származó fotográfiák és a különböző történeti narratívák a fényképek pusztán vizuális megközelítésének korlátaira hívják fel a figyelmet, és egyértelművé teszik, hogy a jelentés a tárgyszerűségen, a megtestésült jelenlétén és a kép által elbeszélte történeten keresztül értelmezhető.

Összefoglalás

12. A fényképek segítségével vagy fényképeken keresztül való gondolkodás mint lehetséges kutatási módszer nem csupán az antropológiai fényképezés empirikus alapjait tárja föl, hanem hozzájárul a kultúrakutatásnak, a kultúrák találkozásának és a tapasztalatoknak az árnyaltabb történeti megértéséhez is. Az antropológiáról, a fotográfiáról és az archívumokról szóló elemzések rávilágítanak az antropológia vizuális története, valamint az identitás és emlékezés jelenkori kérdései összefüggéseinek relevanciájára. Ugyanakkor a tanulmányok segítenek az antropoló-

gia és a fotográfia között létező kulturális kölcsönhatás árnyaltabb megértésében. Több szempontból az archívumok és a bennük őrzött fényképek mindent magukban rejtenek, amit az antropológia tudományának fejlődése során képviselt. A kötet tanulmányai ehhez a fejlődési folyamathoz járulnak hozzá, különböző módszertani lehetőségeket kínálva az antropológia vizuális örökségének megértéséhez.

JEGYZETEK

1 Például Morton, Wong, Bell, Hempel és Herle tanulmányaiban.

2 Lásd Edwards, Wright, és Griffith cikkeit.

3 Evans-Pritchard 1927-ben készített, tizenkét fényképből álló sorozata a Pitt Rivers Museum archívumában található.

4 A 19. század végén a National Museumban bemutatott diorámát, vagyis makettet fotók alapján készítették, amelyeken maga Franz Boas szemléltette a tánc fontosabb mozdulatait.

5 Morton, Bell, Wong és Hempel tanulmányai.

6 Wright és Herle írásán kívül még Laura Peers és Alison K. Brown tanulmánya szerepel ebben a fejezetben.

IRODALOM

BELL, JOSHUA A.

2009 For Scientific Purposes a Stand Camera is Essential. *Salvaging Photographic Histories in Papua. In Photography, Anthropology and History. Expanding the Frame.* Christopher Morton – Elizabeth Edwards, eds. 143–170. Farnham–Burlington: Ashgate.

DISTEMPERED DAUBS'

2009 Distempered Daubs' and Encyclopaedic World Maps: The Ethnographic Significance of Panoramas and Mappaemundi. *In Photography, Anthropology and History. Expanding the Frame.* Christopher Morton – Elizabeth Edwards, eds. 27–54. Farnham–Burlington: Ashgate.

EDWARDS, ELIZABETH

2009 *Salvaging Our Past: Photography and Survival. In Photography, Anthropology and History. Expanding the Frame.* Christopher Morton – Elizabeth Edwards, eds. 67–88. Farnham–Burlington: Ashgate.

EDWARDS, ELIZABETH, ED.

1992 *Anthropology and photography 1960–1920.* New Haven, London: Yale University Press.

GEISMAR, H. MALAKULA

2006 A photographic collection. *Comparative Studies in Social History* 48:520–563.

GLASS, AARON

2009 Frozen Poses: Hamat'sa Dioramas. *In Photography, Anthropology and History. Expanding the Frame.* Christopher Morton – Elizabeth Edwards, eds. 89–116. Farnham–Burlington: Ashgate.

MACDOUGALL, DAVID

2009 Anthropology and the Cinematic Imagination. *In Photography, Anthropology and History. Expanding the Frame.* Christopher Morton – Elizabeth Edwards, eds. 55–63. Farnham–Burlington: Ashgate.

WRIGHT, CHRISTOPHER

2009 Faletau's Photocopy, or the Murability of Visual History in Roviana. *In Photography, Anthropology and History. Expanding the Frame.* Christopher Morton – Elizabeth Edwards, eds. 223–240. Farnham–Burlington: Ashgate.

WONG, KA F.

2009 Visual Methods in Early Japanese Anthropology. Torii Ryuzp in Taiwan. *In Photography, Anthropology and History. Expanding the Frame.* Christopher Morton – Elizabeth Edwards, eds. 171–192. Farnham–Burlington: Ashgate.